

ПЕРСПЕКТИВИ

4(50), 2011

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. К. Д. УШИНСЬКОГО»**

**«ПЕРСПЕКТИВИ».
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ**

Філософія, політологія, соціологія

4 (50), 2011

Одеса

© 2011

<i>Надибська О. Я.</i>	106
РЕФЛЕКСИВНО-ІНДИВІДУАЛІЗОВАНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	
<i>Недопитанська С. М.</i>	111
ГРА — ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ СИСТЕМНОГО ТА ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
<i>Пальчик С. І.</i>	118
АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПАТРИОТИЗМА	
<i>Рибка Н. М.</i>	124
<i>Плахотний О. Г.</i>	
СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я	
<i>Попков В. В.</i>	129
ФОРМИРОВАНИЕ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ ПОДХОДОВ К АНАЛИЗУ СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА (ОПЫТ СОПОСТАВЛЕНИЯ СОЦІАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИХ ВОЗЗРЕНИЙ А. ТОЙНБИ И Н. БЕРДЯЕВА)	
<i>Постол А. А.</i>	135
<i>Постол О. Є.</i>	
ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЯК КОМПОНЕНТА САМОРЕГУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	
<i>Пунченко О. П.</i>	141
ПОСТИЖЕНИЕ СМЫСЛА ИСТОРИИ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА В ЗЕРКАЛЕ ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ	
<i>Резанов Д. А.</i>	146
СУБЪЕКТЫ НОЧИ И ДНЯ В РУССКОМ СИМВОЛИЗМЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭЗИИ В. Я. БРЮСОВА)	
<i>Сагун А. А.</i>	153
ФОРМИРОВАНИЕ НОВОЙ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ, ОСНОВАННОЙ НА ЗНАНИИ	
<i>Третьяк О. А.</i>	157
ПОЛІТИЧНИЙ ЗМІСТ ФЕНОМЕНУ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ У СВІТОВІЙ СОЦІАЛЬНО-ФИЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ	
<i>Трифонов М. К.</i>	162
КОНТУРЫ ГРЯДУЩЕЙ РЕФОРМЫ В ОБРАЗОВАНИИ	
<i>Ханжи В. Б.</i>	168
АНТРОПНИЙ ЧАС ТА ЛЮДСЬКА ІСТОРІЯ: ВІД АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТІВ ДО ПОСТНЕКЛАСИЧНОГО РОЗУМІННЯ	
<i>Черняк І. А.</i>	173
ЗМІНА ПАРАДИГМИ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ ДЕВІАЦІЇ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ	
<i>Шлина Н. Е.</i>	178
МЕТАКОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ	
<i>Юшкевич Ю. С.</i>	184
МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АКСІОСФЕРИ ОСВІТИ	
<i>Яцишина Г. А.</i>	189
ІМПЕРАТИВИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ІНДИВІДА В ПРІОРИТЕТАХ ЕКОНОМІЧНОГО БУТТЯ	

© *Надибська О. Я.*

распадом жесткого централизованного управления и контроля со стороны государственных структур.

Ближайшие задачи философии образования в Украине касаются обоснования целей образования, выявления мировых образовательных тенденций и оптимальных вариантов их соотношений, с которыми необходимо скорректировать автономные цели образовательной системы Украины, от чего будет зависеть содержание образования, образовательный процесс, формы организации и управления.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Корсак К. В. Соціально-філософський аналіз тенденцій розвитку тріади «людина – суспільство – освіта» на початку ХХ століття : дис. ... доктора філос. наук : 09.00.10 / Корсак Костянтин Віталійович. — К., 2006. — 461 с.
2. Кун Т. Структура научных революций / Кун Томас ; [пер. с англ. Налетова И. З. ; общ. ред. Микулинский С. Р., Маркова Л. А.]. — М. : Прогресс, 1975. — 288 с. — (Логика и методология науки).
3. Открой для себя мир (статистика) [Электронный ресурс] / ИТЕС. — Режим доступа : <http://www.itec.com.ru/381>
4. Романенко М. І. Соціальні та парадигмально-когнітивні детермінанти розвитку сучасної освіти : дис. ... доктора філос. наук : 09.00.10 / Романенко Михайло Іллч. — Дніпропетровськ, 2003. — 408 с.

Надибська О. Я. — доктор філософських наук, доцент, завідувачка кафедри філософії та соціальних дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ.

УДК: 17 : 165 . 000167

РЕФЛЕКСИВНО-ИНДИВИДУАЛИЗОВАНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Статтю присвячено аналізу провідних рефлексивно-філософських підвалин іманентної сутності пріоритетів в соціально-трансформаційному сенсі. Здійснений аналіз свідчить про те, що при рефлексивному осмисленні феномену пріоритету необхідно враховувати саму сутність рефлексії як такої, адже вона знаходиться в основі індивідуального сприйняття як мисленнєвої, так і буттєвої реальностей, а отже — справляє провідний вплив на формування домінуючих засад розуміння особистістю себе самої та реальності її близьких та далекосяжних перспектив поступу.

Ключові слова: пріоритети, рефлексія, самопізнання, соціальна трансформація, модернізаційні стратегії.

РЕФЛЕКСИВНО-ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАННОЕ МЫШЛЕНИЕ КАК ОСНОВА МОДЕРНИЗАЦИОННЫХ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Статья посвящена анализу ведущих рефлексивно-философских основ имманентной сущности приоритетов в социально-трансформационном смысле. Проведенный анализ свидетельствует о том, что при рефлексивном осмыслении феномена приоритета необходимо учитывать саму сущность рефлексии как таковой, поскольку она находится в основе индивидуального восприятия как мыслительной, так и повседневной реальностей, а следовательно — оказывает влияние на формирование доминантных принципов понимания личностью себя самой, реальности, а также близких и далекоидущих перспектив.

Ключевые слова: приоритеты, рефлексия, самопознание, социальная трансформация, модернизационные стратегии.

REFLEXIVE-INDIVIDUALIZED THINKING AS A BASIS OF MODERNIZATIONAL STRATEGIES OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN SOCIETY

The article is devoted the analysis of leadings reflexive-philosophical bases of immanent essence of priorities in socially-transformational sense. The analysis testifies that with the reflective judgement of a phenomenon of a priority it is necessary to consider essence of the reflection as it is in the basis of individual perception as cogitative and daily realities and consequently – influences formation of dominant principles of person's understanding of itself, realities, and also relative and far-going prospects.

Key words: priorities, reflection, self-knowledge, social transformation, modernization strategies.

Дослідження сутності й структури соціальних пріоритетів призвело до виникнення у філософському знанні нового напрямку — філософії пріоритетів. Пріоритет є особливою категорією соціальної філософії, яка вимагає раціонального осмислення, проте уже як гносеологічний феномен. Такий феномен є тим більш актуальним для визначення в палітрі українського філософування новітньої доби, якщо брати до уваги диспозиції, що їх було сформульовано у філософській думці минулих часів. Саме в попередні епохи намітилася тенденція до осмислення пріоритету як комплексного явища, в якому рефлексійна основа розуміння трансформаційних та модернізаційних процесів є питомо значущою. Так, зокрема, власне поняття «рефлексія» (від лат. reflexio — відображення), в класичному розумінні слід розглядати як принцип людського мислення. Принцип, що спрямовує мисленнєвий процес на всебічне вивчення власних форм, передумов і результатів. Предметом розумової діяльності (у цьому випадку — пріоритет) виступає як процес їх пізнання, так і результат цього процесу.

Існує також визначення рефлексії як специфічного усвідомлення суб'єктом засобів і підстав власної діяльності. В такому сенсі рефлектуюча свідомість повинна розглядатися відповідно до визначення, що його подано в класичному «Енциклопедичному словникові» Фрідріха Брокгауза та Іллі Ефрона: «загалом мислення, зокрема ж — привернення уваги до діяльності власної свідомості. В спеціальному смислі у Локка рефлексія — це внутрішнє сприйняття, тобто осягнення психічних процесів завдяки посередництву внутрішнього чуття; розглядається ним як одне із джерел нашого пізнання» [1, с. 487–488]. Наведене визначення потребує ґрунтовного прочитання як з огляду на осмислення самої природи рефлектуючої свідомості, так і з огляду на обумовленість процесів пізнання цією природою. Слід одразу зазначити, що окреслення рефлексії як «загалом мислення» є універсальною, базисною диспозицією, що конкретизує саме розуміння її природи. Рефлексія ототожнюється Фрідріхом Брокгаузом та Іллею Ефроном з мисленням. Саме ж мислення, в свою чергу, прямо співвідноситься, на що вказував Імануїл Кант та, розвиваючи його ідеї, Хосе Ортега-і-Гасет, із категорією буття. Відтак, мислення (рефлексія) і буття (втілення рефлектуючих спроможностей свідомості) становлять особливу світоглядну константу, у якій синтезовано ключові поняття для розуміння пріоритету як такого. Мова йде про його ціннісно-сміслову теоретичне та практичне наповнення й втілення. Рефлексія як універсальна й трансдискурсивна форма мислення, таким чином, здатна дати відповідь на питання щодо сутності пріоритету.

Так само важливим видається нам трактування рефлексії як «привернення уваги до діяльності власної свідомості». Якщо взяти до уваги той чинник, згідно з яким мислення є універсальною категорією, де, на думку видатного російського філософа Ніколая Бердяєва, провідну роль відіграє самопізнання, то вагомість чинника рефлектуючого привернення уваги до свідомісних процесів пізнання законів власного розуміння самого себе та законів розуміння об'єктивної дійсності є принципово важливим. По суті, йдеться про те, що рефлексія є однією з найважливіших стратегій поглибленого усвідомлення людиною самої себе, пізнання власних мисленнєвих механізмів, які встановлюють закономірності рецептування індивідуумом довколишньої реальності. Рефлексивне самопізнання у даному разі виступає як ключовий фактор розкриття сутності речей, що має виразно неповторний індивідуалізований характер.

Саме цим пояснюється першорядність рефлексії не лише для самопізнання, а й для гносеологічного структурування процесу всебічного осягнення пріоритетів, адже для того, щоб

адекватно усвідомити певне поняття із зовнішнього світу, слід спершу зрозуміти й окреслити шляхи його усвідомлення у власному мисленні, зрозуміти природу моделей й способів його оцінювання конкретною особистістю, або, як висловився свого часу Хосе Ортега-і-Гасет, «власним розмислом». В указаному контексті є вагомою й наступна диспозиція з міркувань російських вчених-енциклопедистів, де мовиться про екстрапольований з ідейного світу Джона Локка концепт, згідно з яким «рефлексія — це внутрішнє сприйняття, тобто осягнення психічних процесів завдяки посередництву внутрішнього чуття; розглядається ним як одне із джерел нашого пізнання».

Якщо розглядати рефлексію, спираючись на вчення Джона Локка, то категорія іманентності самосприйняття, а відтак і самопізнання може потрактовуватися як така, де визначальну роль відіграють не лише осягнення складних психічних процесів (у даному разі неможливо не відмітити прямий або опосередкований зв'язок з психоаналітичною теорією Зігмунда Фрейда, яка в часи Фрідріха Брокгауза та Іллі Ефрона лише знаходилася на стадії інтелектуального визрівання, на етапі свого науково-теоретичного формування), а й власне посередництво самовідчування. Тобто рефлексія у цьому випадкові розуміється не лише як розумово обумовлене мисленнєве начало, а й як специфічний універсум, де помітним є вплив чуттєвого і навіть емотивно-чуттєвого характеру. Саме такий синтезований вплив і розглядався Джоном Локком як найбільш прийнятний спосіб осягнення і гносеологічного пізнання дійсності.

Слід зазначити, що самопізнання в тому розумінні, як його трактує Ніколай Бердяєв і яке є типологічно близьким до вищезитованих концептуальних диспозицій, має багато спільного з трактуванням іманентно рефлексивного пізнання самого себе у філософії одного з найбільших вітчизняних мислителів — Григорія Сковороди та в її осмисленні російським релігійним філософом Владіміром Ерном. В своїй філософії рефлексуючого пізнання себе і світу Григорій Сковорода, так само як згодом інший великий український мислитель — Памфіл Юркевич, ґрунтується на базисному принципі духовного начала, що його мислитель пов'язує з серцем. Якщо Джон Локк вважає емотивно-чуттєве або й інтуїтивне начало рефлексії явищем закономірним і необхідним для її повномірного та повноцінного функціонування, то український мислитель дещо розширює кордони такого сприйняття, зазначаючи у філософському трактаті «Нарцис. Розмови про те: пізнай себе»: «...людина Божа, що випускає животворні струмки й промені... є сонцем не з сонячного лица, а за серцем... тобі потрібне істинне око, щоб ти міг розгледіти істину в пустоті... якщо б ти мав у собі істинну людину, то ти б її оком міг у всьому побачити істину... Якщо її (людину. — *О. Н.*) пізнаєш, то і здобудеш її... справжнє око і віра — одне й те ж» [4, с. 64; 70].

Слід зупинитися на процитованих вище рефлексіях видатного національного мислителя з огляду на те, що саме в них зосереджено декілька пріоритетних диспозицій, характерних для саме українського рефлексивного типу пізнання себе і світу за допомогою філософування. Григорій Сковорода не випадково зосереджує увагу на аналізові іманентної сутності людської природи. Його, так само як і раніше Івана Вишенського в його рефлексіях, що містяться у знакових посланнях до опонентів та одностудців в Україну, цікавить не зовнішність явища, а її глибинна, істинна, і часто прихована від стороннього ока, суть. В такому зацікавленні українські мислителі є близькими як до античної філософії пізнання, так і, не меншою мірою, до тенденцій сучасної їм середньовічно-ренесансної думки та ідейного світу Нового часу.

Відмінність полягає хіба що в тому, що українські мислителі, рефлексуючи, не забувають про органічну потребу відштовхуватися не стільки від раціонального, скільки від чуттєвого начала. Від серця, що його вважають універсальною семіосферою перетину мислення й буття, духовного та тілесного начал. Продовжуючи власні гносеологічні рефлексії, Григорій Сковорода наголошує на пріоритетності розуміння людини не з лица, а за серцем. Універсальним джерелом такого людського пізнання в рефлексіях мислителя виступає віра — моральне «око» людського пізнання. Такий тип філософування, що був несправедливо неактуалізованим впродовж кількох століть, знову здобуває свою значимість в соціокультурних реаліях сьогодення й майбутнього, оскільки не лише є іманентно суголосним із самою національною світоглядною традицією, але й є прямо відповідним до викликів глобалізаційного сьогодення, коли дедалі більше соціальних новацій в бутті людини ґрунтуються на поняттях того, що, як указував мислитель, «справжнє око і віра — одне й те ж».

Таке опертя на традиційне українське мислення, на розуміння самого способу рефлексування потрібно в контексті вироблення пріоритетів сучасних національних трансформаційних та модернізаційних процесів, для адекватного та поглибленого усвідомлення перспективних моделей розвитку соціальних (а серед них особистісний фактор є чи не провідним) пріоритетів. В контексті загальнотеоретичного осягнення природи пріоритетів соціального розвитку та модернізаційних

трансформацій важливою є й концептуальна диспозиція, що її висловив, міркуючи про сутність соціальної модернізації, визначний соціальний філософ Леонард Гобгауз у праці «Держава та індивід».

Визначаючи пріоритетні напрямки й засадничі принципи, що на них повинна базуватися соціальна трансформація суспільних відносин у бік подальшої модернізації, і подаючи власне рефлексивне розуміння сутності цих багатоаспектних та складних процесів та ознаки їхніх пріоритетів, вчений привертає увагу до такої диспозиції: «...функція держави полягає у створенні умов, за яких її громадяни коштом власних зусиль спроможні досягнути всього необхідного для повної громадянської активності... такий погляд... сприяє дедалі більшому наголосові на відповідальності держави, та аж ніяк не нехтує приватної відповідальності» [2, с. 681; 683].

В контексті розгляду проблеми пріоритету як форми рефлексивного осмислення трансформаційних і модернізаційних процесів у соціумі наведене міркування Леонарда Гобгауза є важливим з кількох причин. Першою з них слід назвати аналітичне розуміння питання співвіднесеності держави та індивідуальності як ключового для рефлексивного вивчення соціальних процесів в добу, коли модернізаційні трансформації стали сутністю багатьох соціальних рухів. Принагідно зазначимо, що схоже тлумачення ролі держави саме як чинника сприяння «створенню умов, за яких розум і характер можуть розвиватися самі» подає у своїй лекції «Свобода та обмежене врядування», присвяченій пам'яті Джозефа Кейта, Маргарет Тетчер. Міркуючи про необхідність суттєвого скорочення видатків на потреби урядових структур як один із пріоритетів гармонійного розвитку суспільства, вона зауважила: «Один із законів Тетчер — яким я трохи завдячую лордові Актонові — полягає у тому, що всі уряди мають тенденцію збільшуватись, а соціалістичні уряди збільшуються безмежно. Якщо перейняти соціалістичні погляди на державу, — мовляв, вона існує, щоб виправляти соціальні лиха, а не забезпечувати структуру для утвердження свободи — ви ніколи не знайдете переконливих виправдань, щоб сказати «ні» [5, с. 733].

Державно-урядові інституції, відтак, покликані не розвиватися в самодостатньому режимі, а «забезпечувати структуру для утвердження свободи». Саме ця соціальна місія, на думку і ліберального мислителя Леонарда Гобгауза, і консерватора Маргарет Тетчер, виправдовує саме існування цих структур. Якщо мова йде про таке світоглядне єднання позицій ліберального та консервативного спрямування, то стає цілком очевидним, що йдеться про концептуальний пріоритет соціальних трансформацій всередині європейського суспільства. В цьому контексті є дуже важливим наголос, що його робить Леонард Гобгауз на тому аспекті, що саме зараз потрібно якомога уважніше ставитися до створення умов для всебічного розвитку індивідуальності. Саме ця ознака, за Леонардом Гобгаузом, постає в якості домінантної при виокремленні пріоритетів модернізації будь-якого типу.

З огляду на це суголосність між рефлексивними ідеями українських мислителів і сучасною соціально-філософською теорією є цілком очевидною. Так само очевидним є й те, що, міркуючи про сутність трансформацій людського суспільства, вчений акцентує увагу на соціальних умовах їх обґрунтування й реалізації. Дослідником та іншими мислителями відзначалося, що держава повинна бути зручною як для особистості, так і для прогресу загалом. Саме в такій соціальній гармонії й можна досягнути найбільш адекватної до самої глибинної сутності людини соціальної трансформації, метою якої виступатиме повномірне й повноцінне розкриття людського потенціалу кожної конкретної особистості.

Дуалістична єдність «відповідальність держави — відсутність нехтування приватної відповідальності», яку Леонард Гобгауз висуває як ключову, не лише, на наше переконання, може слугувати основою будь-якого сучасного трансформаційного процесу, своїм вектором спрямованого на модернізацію суспільних або соціально-економічних відносин, на їхнє реформування, а й повноосяжно розкриватиме той вимір людського потенціалу, що про нього рефлексивно міркували названі нами вище українські мислителі. В синтезі обох указаних ученим універсумів відповідальності закладена основа гармонійного розвитку, де особистість саме як мисляча істота, здатна рефлексивно осмислювати буття та себе в ньому, не тільки здатна, але й повинна формувати особливі закони трансформації суспільства, не очікуючи від державного апарату настанов, але усвідомлюючи адекватну з ним, у даному разі — індивідуальну відповідальність за цілі та методи модернізаційних трансформацій.

В указаному контексті саме рефлексивне осмислення пріоритетів громадсько-політичного, соціально-економічного, соціокультурного та індивідуального розвитку відкриває шлях особистості не лише до створення найбільш придатних до сьогодення та майбутнього моделей соціальних

трансформацій, але й реалізує одну з найбільш важливих можливостей, що на неї вказував Григорій Сковорода — пізнання істини, пізнання власного шляху до її розуміння. Не в стагнаційному, позначеному застоєм думки й дії стані, а в трансформаційно-перетворюючому, людина здатна *вдосконалюватися, цим самим відкриває й собі і соціуму загалом новітні перспективи.*

Невипадково ж, услід за цитованим нами британським мислителем Леонардом Гобгаузом, який наголошує на тому, що в основі трансформацій та вироблення їхніх пріоритетів знаходиться свобода особистості, та у повній суголосності до українського розуміння пріоритетності духовного «сердечного» начала при будь-яких трансформаціях інший провідний англійський соціальний філософ Джон Гобсон підкреслює, що «...головним засобом перевірки правильності політики залишиться свобода окремого громадянина... Ми повинні сміливо підходити до з'ясування відповіді на наше... питання «Що таке вільний англієць сьогодні?»... Чи вільна та людина, яка не має рівних зі своїми співгромадянами можливостей... доступу до всіх матеріальних та моральних засобів особистого розвитку і праці, які б сприяли її добробуту та добробуту суспільства?» [3, с. 686].

Слід докладно зупинитися на кожному з наведених положень, адже вони, на наше переконання, не лише чітко окреслюють саму сутність мети й перспективи трансформаційного модернізуючого розвитку як такого, без обмеження на британський чи європейський його вимір, але й є важливими для трансформаційних та модернізаційних стратегій розвитку українського суспільства — складової частини європейського виміру цивілізації. Змальована британським вченим світоглядна картина ясно окреслює не стільки навіть суто ліберальний підхід до розвитку особистості та соціуму, скільки позначає собою ключові концепти універсальних, характерних для Європи соціальних пріоритетів. По суті, йдеться про рефлексію цих пріоритетів з точки зору виокремлення домінант соціального поступу.

Є очевидним, що Джон Гобсон висуває як першорядну умову (хоча називає її останньою, немовби підсумовуючи) трансформаційного поступу, що без неї всі інші, соціальні, економічні, політичні умови просто «позбавлені сенсу», «реалізацію духовних та інтелектуальних можливостей» особистості. Крім констатованої вже нами вище суголосності з баченням пріоритетів прогресу вітчизняними мислителями, важливим у вказаному контексті слід також вважати й те, що трансформаційні та модернізаційні пріоритети покликані, на думку англійського мислителя, гуртуватися довкола реалізації духовно-інтелектуального універсуму кожної конкретної особистості. Так повинно бути тому, що саме від рефлексії особистості, а саме вони, вочевидь, входять у універсуму поняття «духовна та інтелектуальна реалізація», багато в чому залежить сама сутність окреслення пріоритетів як форми рефлексивного осмислення трансформаційних та модернізаційних процесів у суспільстві.

Відтак, саме рефлексивне, глибоко індивідуалізоване мислення лежить в основі визначення пріоритетів соціального буття. До них, згідно з теорією британського вченого, належать всі основні соціальні та економічні гарантії незалежності індивідууму, в тому числі гарантії особистого розвитку і праці, способи здобуття та захисту власної економічної незалежності тощо. Цілком зрозуміло, що осмислення модернізаційних та трансформаційних процесів у будь-якому демократичному, цивілізованому суспільстві, й у вітчизняному — зосібна, повинно ґрунтуватися не на тому, як у процесі становлення новітніх форм державно-правового устрою ці домінанти проігнорувати, а на тому, як найкраще наповнити їх реальним практичним змістом. В іншому разі, крім цілковитого ймовірного соціального вибуху, суспільству загрожуватиме не менш страшна перспектива тотальної громадської та громадянської апатії, байдужості до долі держави, а отже — реальною поставатиме загроза знецінення й знекровлення самого поняття модернізації та трансформації соціуму, без якого він втратить сенс власного існування.

Певне ж, саме це мав на увазі Джон Гобсон, коли стверджував, що «головним засобом перевірки правильності політики залишиться свобода окремого громадянина». Під свободою громадянина як універсальним ціннісно-смісловим пріоритетом будь-якої соціальної трансформації в цивілізованому суспільстві слід також розуміти й свободу реалізації всього універсуму людського буття. В соціально-історичних умовах демократії, що лише розвивається, яка трансформується в інших більш досконалих форм своєї реалізації, указаний Джоном Гобсоном принцип є не тільки пріоритетним, а виступає мірилом, еталонним виміром всіх модернізаційних процесів. У рефлексійній відповіді на запитання: «Чи зберігається в процесі соціальних перетворень свобода окремого громадянина? Чи звужується або розширюється сфера реалізації його унікального самодостатності?» і міститься, на наше переконання, ключовий критерій істинності або хибності модернізаційних трансформацій, що ними переймається кожне конкретне суспільство.

Відтак, поставлене британським соціальним філософом питання «Що таке вільний англієць сьогодні?» стосується, можливо, навіть більшою мірою, ніж його Батьківщини, країн, які перебувають у стані соціальної та пов'язаної з цим політичної, економічної невизначеності. Країн, де поки що немає цілісної системи визначення критеріїв пріоритетів. На наш погляд, від відповіді, ким є сьогодні сучасний українець, чи гарантовані права його самореалізації й розвитку, чи є він вільним у своєму мисленневому й буттєвому просторах, багато в чому залежить і визначення пріоритету як форми рефлексивного осмислення національно-державних модернізаційних та трансформаційних проєктів.

Саморефлексія українця (принагідно зазначимо, що сказане далі стосується не лише наших співвітчизників, а є характеризуючою ознакою громадян всіх країн з демократичним устроєм, що розвивається) на новітньому історичному етапі постає базисною категоріальною одиницею визначення модернізаційних та трансформаційних пріоритетів, адже виступає у ролі орієнтиру й в сенсі рефлексивного визначення громадянами країни її історії, сьогодення, перспективи. Від рефлексійно-індивідуальної, але такої, що має згодом всі можливості оформитися в соціальний зріз поглядів, думок, концептуальних ідей, відповіді на питання, що і чому саме було в нашому минулому гідне уваги й поваги, а від чого слід рішуче відмовитися, також багато в чому залежить формування констант майбутніх близькоперспективних та далекосяжних пріоритетів.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що при рефлексивному осмисленні феномену пріоритету, на наш погляд, необхідно враховувати саму сутність рефлексії як такої, адже вона знаходиться в основі індивідуального сприйняття як мисленневої, так і буттєвої реальностей, а отже — справляє провідний вплив на формування домінантних засад розуміння особистістю себе самої та реальності й близьких та далекосяжних перспектив поступу. Вказана ціннісно-сміслова універсалия є константною як для вітчизняного, так і для загальноєвропейського розуміння цього спектру проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брокгауз Ф. Энциклопедический словарь : современная версия [Текст] / Ф. Брокгауз, И. Эфрон. — М. : Эксмо, 2002. — 672 с.
2. Гобгауз Л. Держава та індивід [Текст] / Л. Гобгауз // Лібералізм : антологія. — К., 2002. — С. 675–685.
3. Гобсон Д. Перспективи лібералізму [Текст] / Д. Гобсон // Лібералізм : антологія. — К., — 2002. — С. 685–687.
4. Сковорода Г. Пізнай в собі людину [Текст] / Г. Сковорода. — Львів : Світ, 1995. — 528 с.
5. Тетчер М. Свобода та обмежене врядування [Текст] / М. Тетчер // Консерватизм : антологія. — К., 2008. — С. 725–739.
6. Тетчер М. Я вірю [Текст] / М. Тетчер // Консерватизм : консервативна традиція політичного мислення від Едмунда Берка до Маргарет Тетчер : антологія. — К., 2008. — С. 422–430.

Недопитанська С. М. — аспірантка кафедри філософії природничо-наукових факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

УДК: 162.2

ГРА — ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ СИСТЕМНОГО ТА ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Досліджується застосування системно-параметричного аналізу до гри — джерела розвитку системного та логічного мислення дітей дошкільного віку.

Ключові слова: гра, системний підхід, системно-параметричний аналіз, мислення, логічне мислення, системне мислення, логіка.